

Katariina Vestergård

Kolmen kärjen koordinaatio – Kulttuurisen vanhustyön toimintamalliehdotus Seinäjoen kulttuuripalveluille

Opinnäytetyö

Kevät 2016

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Kulttuurituotannon koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Kulttuurituotanto

Suuntautumisvaihtoehto: Sosiokulttuurinen työ

Tekijä: Katariina Vestergård

Työn nimi: Kolmen kärjen koordinaatio – Kulttuurisen vanhustyön toimintamalliehdotus Seinäjoen kulttuuripalveluille

Ohjaaja: Jussi Kareinen

Vuosi: 2016

Sivumäärä: 44

Liitteiden lukumäärä: -

Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden tavoitteena on muodostaa kaupunkiin kulttuurisen vanhustyön toimintamalli, jonka avulla tuotetaan ja koordinoidaan kulttuuria pysyvästi ja säännöllisesti palveluasumisyksiköiden arkeen. Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan erilaisilla tavoilla osaksi ikäihmisten hoitoa ja sen kehittämistä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on muodostaa malli palveluasumisyksiköihin suuntautuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaatiosta. Koordinaatio on erityisen merkityksellistä siksi, että resurssit toiminnan toteuttamiseen ovat rajalliset. Kahden erilaisen alan rajapinnoilla liikkumiseen tarvitaan suunnitelmallisuutta ja seurantaa, jotta kehitetyt käytänteet saadaan juurtumaan vanhustyön arkeen.

Kolmen kärjen koordinaatiomalli perustuu kaupungin kulttuuripalveluiden, ikäihmisten palveluasumisen ja kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Mallin tavoitteena on löytää tehokas tapa tuottaa ja koordinoida taide- ja kulttuuritoimintaa palveluasumisyksiköihin ja muodostaa säännönmukaista yhteistyötä edellä mainittujen toimijoiden välille. Mallin muodostamisessa on hyödynnetty Seinäjoella toteutettuja kulttuurisen vanhustyön projekteja sekä kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalojen ammattilaisille tehtyjä kyselyitä ja haastatteluja. Koordinaatiomallin taustalla ovat Rytmii-Instituutin Soveltavasta taiteesta palvelukonsepteja vanhusten tehostettuun palveluasumiseen -projekti (2014—2015) ja Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden hanke, jossa kehitetään taiteilijoiden ja kulttuurialan osaajien työmahdollisuuksia kulttuurisen vanhustyön parissa (2015—2016).

Avainsanat: kulttuurinen vanhustyö, sosiokulttuurinen työ, ikäihmisten palveluasuminen, kulttuuripalvelut, ostopalvelu

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Cultural Management

Specialisation: Socio-cultural Work

Author: Katariina Vestergård

Title of thesis: Three Corners of Coordination – An Operational Model for Art-based Elderly Care

Supervisor: Jussi Kareinen

Year: 2016

Number of pages: 44

Number of appendices: -

The Cultural Services of the City of Seinäjoki strive to develop an operational model of art-based elderly care to produce and coordinate cultural activities in elderly housing services. Art-based elderly care means bringing art, creativity and culture as a part of elderly care and of the development of elderly care.

The objective of this thesis is to develop an operational model for the coordination of art and culture activities in elderly housing services. Coordination is particularly important because the resources for art-based elderly care are limited. The work between two different fields requires orderliness and surveillance in order to make the developed practices take root.

The three corners of coordination is based on the cooperation between the Cultural services of the City, elderly housing services, and the cultural voluntary sector. The meaning of the model is to find an efficient way to produce and coordinate art-based elderly care and form systematic cooperation between the cultural services of a city, elderly housing services and the cultural voluntary sector. The model was formed by making use of the experiences of art-based elderly care projects in Seinäjoki and the data of interviews and surveys held among social & health care and cultural sector professionals. The operational model is based on two art-based elderly care projects carried out by the Cultural and Elderly Services of the City of Seinäjoki and the Rhythm Institute of Seinäjoki.

Keywords: art-based elderly care, socio-cultural work, elderly housing services, cultural services, outsourcing services

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ	3
Kuvioluettelo.....	5
Käytetyt termit	6
1 JOHDANTO	8
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET.....	10
2.1 Opinnäytetyön toimeksiantaja.....	10
2.2 Opinnäytetyön tausta.....	10
2.3 Opinnäytetyön tavoite	12
2.4 Opinnäytetyön toteutus	12
3 KOORDINAATIOMALLIN TIETOPERUSTA.....	14
3.1 Kulttuurinen vanhustyö	14
3.2 Kulttuurialan kolmas sektori	16
3.3 Soveltava taide ja sosiokulttuurinen vanhustyö	17
3.4 Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista	18
3.5 Kokemukset taidetoiminnasta palveluasumisyksiköissä	20
3.5.1 Vanhustyön ammattilaisten ryhmähaastattelu	21
3.5.2 Taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden ryhmähaastattelu	23
4 KOORDINAATIOMALLIN LÄHTÖKOHDAT	25
4.1 Taide- ja kulttuuritoiminnan juurtumisen haasteita.....	25
4.2 Kulttuuritoiminnan kartoitus Seinäjoen palveluasumisyksiköissä.....	26
4.2.1 Arjen kulttuuri - hoitohenkilökunnan toteuttama toiminta	28
4.2.2 Yhteistyökumppaneiden, harrastajien ja vapaaehtoisten toiminta ..	29
4.2.3 Taiteen ammattilaisten tuottama sisältö.....	31
5 KOLMEN KÄRJEN KOORDINAATIOMALLI	33
5.1 Toimenpide-ehdotukset	33
5.1.1 Hoitolaitosten kulttuurivastaavat	33
5.1.2 Paikallisten taiteilijoiden Kulttuurihurautustarjotin	34
5.2 Koordinaation kolme kärkeä	37

5.2.1 Kaupungin kulttuuripalvelut.....	38
5.2.2 Kulttuurialan kolmannen sektorin toimija.....	38
5.2.3 Palveluasumisyksiköiden rooli	39
6 POHDINTA	41
LÄHTEET	42
AINEISTO	44

Kuvioluettelo

Kuvio 1 Näkökulmia kulttuuriseen vanhustyöhön.....	15
Kuvio 2 Taide- ja kulttuuritoiminta hyvinvoinnin kehikossa	19
Kuvio 3 Esimerkki kulttuurisen vanhustyön kakusta.....	27
Kuvio 4 Kulttuurihurautustarjottimen prosessi.....	36
Kuvio 5 Koordinaation kolme kärkeä.....	37

Käytetyt termit

kulttuurialan kolmas sektori

Erilaisia yhdistys- ja säätiöpohjaisia kulttuuritoimijoita, joiden toiminta on voittoa tavoittelematonta. Sektori pitää sisällään harrastustoimijoita ja ammattimaista toimintaa harjoittavia eri taiteenalojen edustajia. (Diges ry 2010, 6.) Tässä työssä kulttuurialan kolmanteen sektoriin lasketaan yhdistysten ja säätiöiden lisäksi mukaan myös osuuskunnat.

kulttuurinen vanhustyö

Toiminta, jossa taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan erilaisilla tavoilla osaksi vanhusten hoitoa ja sen kehittämistä (Rosenlöf 2014, 5-6).

palveluasuminen

Asumismuoto henkilöille, jotka tarvitsevat soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, ateriat-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2015, 5.)

sosiokulttuurinen innostaminen

Yksi sosiaalipedagogiikan osa-alueista. Toimintaa, joka pyrkii muuttamaan asenteita ja sosiaalista todellisuutta entistä paremmaksi ihmisten oman aktiivisuuden ja osallistumisen avulla. (Kurki 2008, 19.)

soveltava taide

Taidelähtöiset menetelmät ja niihin liittyvän osaamisen hyödyntäminen eri toimialoilla ja yhteiskunnan eri sektoreilla (Pro Soveltavan taiteen tila ry, [viitattu 15.12.2015]).

tehostettu palveluasuminen

Asumismuoto henkilöille, joilla hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautista. Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiss-
keskus 2015, 5.)

1 JOHDANTO

Jos kulttuurisen vanhustyön kehittäminen olisi tietokonepeli, olisimme Suomessa onnistuneesti suoriutuneet ensimmäisestä ”levelistä”. Olemme keränneet malleja, kokemuksia ja vaihtoehtoja siitä, millaisia sisältöjä kulttuurisella vanhustyöllä voi olla. Hankkeiden ja projektien viidakko todistaa innosta ja palosta, jolla tätä työtä on viime vuosina tehty. Mikä on kehittämispelin seuraava taso? Millä saamme pysyvyyttä ja jatkuvuutta näihin kehitettyihin ja löydettyihin käytänteisiin? (Huhtinen-Hildén & Vilkuna 2013, 6.)

Huhtinen-Hildénin ja Vilkunan (2013) kysymyksiä pohditaan myös tässä opinnäytetyössä Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden näkökulmasta. Seinäjoella on herätty viime vuosina yleisen keskustelun myötä kehittämään kulttuurista vanhustyötä ja kaupunkiin on muodostunut innostunut joukko ikäihmisille suunnatun kulttuuritoiminnan puolestapuhujia. Kaupungin palveluasumisyksiköissä on toteutettu vuosien ajan erimuotoista ja -kestoista kulttuuritoimintaa ja ikäihmisten kulttuuriin keskittyviä hankkeita sekä projekteja.

Yhteistyön ja projektitoiminnan avulla kulttuurinen vanhustyö on saanut Seinäjoella myötätuulta purjeisiinsa. Matkan varrella on kartutettu kokemuksia yhteistyön muodoista ja kehitetty uusia tapoja tuoda kulttuuria erityisesti palvelutaloissa asuville ikäihmisille. Eri toimijoiden välinen yhteistyö on kuitenkin toistaiseksi ollut kerta- ja projektiluontoista ja kehitetyistä toiminnoista vain osa on jäänyt käyttöön projektien päättymisen jälkeen.

Opinnäytetyöni taustalla on Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja vanhuspalveluiden yhteinen tavoite siitä, että taide- ja kulttuuritoiminta olisivat pysyvä osa ikäihmisten palveluasumisen arkea. Tätä tavoitetta lähestytään Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden kulttuurisen vanhustyön projektissa vuosina 2015–2016. Projektin pyrkimyksenä on edistää taiteilijoiden ja kulttuurialan osaajien työllistymistä sosiaali- ja terveystalouden pariin ja luoda kaupunkiin kulttuurisen vanhus-työn toimintamalli. (Kokkonen, 2015b.) Aiheen valintaa on lisäksi ohjannut oma-kohtainen kiinnostukseni ikäihmisille suunnatun kulttuuritoiminnan kehittämiseen sekä taiteilijoiden ja kulttuurialan osaajien työmahdollisuuksiin hyvinvointialalla.

Tässä opinnäytetyössä esiteltävä Kolmen kärjen koordinaatio on ehdotus kaupungin palveluasumisyksiköihin suuntautuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaatiosta. Mallin kärjet ovat Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut, palveluasumisyksiköiden kulttuurivastaavat sekä kulttuurialan kolmannen sektorin toimijat. Koordinaatiomallin avulla tuotetaan ja koordinoidaan kulttuuria pysyvästi ja säännöllisesti kaupungin palveluasumisen arkeen ja luodaan tavoitteellista yhteistyötä toimijoiden välille. Mallin muodostamisessa on hyödynnetty Seinäjoella toteutuneita kulttuurisen vanhustyön projekteja sekä kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille järjestettyjä haastatteluja ja kyselyitä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

2.1 Opinnäytetyön toimeksiantaja

Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut on osa Seinäjoen kaupungin sivistyskeskusta. Kulttuuripalveluiden tavoitteena on tuottaa ja mahdollistaa kulttuuritoimintaa Seinäjoen alueella ja lisätä kaupunkilaisten hyvinvointia kulttuurin keinoin. Toiminnan pääpainopisteet ovat lasten, nuorten, lapsiperheiden ja ikäihmisten kulttuuritoiminnassa. Kulttuuripalvelut työskentelee aktiivisesti yhteistyössä sidosryhmien, koulujen, yhdistysten ja järjestöjen kanssa ja järjestää vuosittain erilaisia tapahtumia. Kulttuuripalveluiden toimintaan kuuluu myös lastenkulttuurikeskus Louhimo sekä Seinäjoen taidehalli. Lisäksi kulttuuripalvelut tukee yhteisöjä ja yksityishenkilöitä kulttuuritoiminnan järjestämisessä ja myöntää avustuksia kulttuuritoimintaan. (Seinäjoen kaupunki 2015a.)

Kulttuuripalveluiden toiminta perustuu vahvasti sosiokulttuuriseen työhön ja innostamiseen. Toiminnan tavoitteena on edistää asukkaiden hyvinvointia kulttuurikoskeuksilla ja näkyä sellaisissa paikoissa, joissa ihmiset luonnostaan liikkuvat. Kulttuuripalveluiden pyrkimyksenä on tehdä suunnitelmallista ja säännönmukaista yhteistyötä vanhusten palvelukeskusten kanssa ja osallistua aktiivisesti yhteistyöprojekteihin, jotka mahdollistavat kulttuuri- ja taidetoimintaan osallistumisen erityisryhmille. Tavoitteena on, että jokaisella olisi tasavertainen mahdollisuus osallistua kaupungin järjestämään kulttuuritoimintaan. (Seinäjoen kaupunki 2015b, 3-13.)

2.2 Opinnäytetyön tausta

Seinäjoen palveluasumisyksiköissä on toteutettu vuosien varrella erimuotoista ja kestoista kulttuuritoimintaa. Tämä toiminta pitää sisällään mm. työpajoja, esityksiä, hoitohenkilökunnan järjestämää toimintaa sekä satunnaisia pidempikestoisia projekteja. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut on toteuttanut yhteistyössä nuorisopalveluiden kanssa vuodesta 2009 alkaen Kulttuurihurautus-työpajoja kaupungin reuna-alueilla ja palveluasumisyksiköissä. Kulttuurihurautus on työpajamalli, joka syntyi kulttuurituottaja Tuija Laiholan opinnäytetyönä, kun kaupungin reuna-alueille

kaivattiin kulttuuri-, nuoriso- ja vapaa-ajanpalveluita. Työpajojen tarkoituksena on elävöittää kyläalueita ja viedä kulttuuritoimintaa myös sinne, missä sitä ei tavallisesti ole. Viime vuosina Kulttuurihurautusta on käytetty alustana erilaisten taidemenetelmien ja työtapojen testaamiseen ikäihmisten palveluasumisyksiköissä. (Kråknäs 2015.)

Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut oli vuosina 2014—2015 mukana Rytmi-Instituutin hallinnoimassa Soveltavasta taiteesta palvelukonsepteja vanhusten tehostettuun palveluasumiseen -projektissa (myöh. Rytmi-Instituutin vanhustyön projekti). Projektissa selvitettiin taide- ja kulttuurialan ammattilaisten työllistymismahdollisuuksia sosiaali- ja terveyspalveluiden parissa, luotiin verkostoja työllistymisen edesauttamiseksi ja mahdollistettiin taide- ja kulttuuriharrastusta palvelukeskuksissa asuville ikäihmisille.

Kulttuuripalvelut jatkaa Rytmi-Instituutin projektissa aloitettua toimintaa Opetus- ja kulttuuriministeriön projektirahoituksella vuosien 2015—2016 aikana. Kehittämishankkeissa työllistetään alueen ammattitaitelijoita sosiaali- ja terveyspalveluiden pariin ja kehitetään kaupunkiin kulttuurisen vanhustyön toimintamalli. Toimintaa kehittää projektirahoituksella työskentelevä kulttuurisen vanhustyön koordinaattori vahvassa yhteistyössä ikäihmisten tulosalueen ja paikallisten ammattitaiteilijoiden kanssa. (Kokkoniemi 2015.)

Kulttuuripalveluiden tavoitteena on muodostaa kaupunkiin malli, jonka avulla tuotetaan ja koordinoidaan kulttuuria pysyvästi ja säännöllisesti palveluasumisyksiköiden arkeen. Kulttuurisen vanhustyön koordinaatio on erityisen merkityksellistä siksi, että resurssit toiminnan toteuttamiseen ovat rajalliset. Kahden erilaisen alan rajapinnoilla liikkumiseen tarvitaan suunnitelmallisuutta ja seurantaa, jotta kehitetyt käytänteet saadaan juurtumaan. Toiminnan toteuttaminen ilman koordinaatiota ei ole pitkällä tähtäimellä kannattavaa, sillä juurtumiseen tarvitaan aina joku, joka sen käytännössä toteuttaa.

2.3 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää malli palveluasumisyksiköihin suuntautuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaatiosta. Työ muodostaa pohjan Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden kulttuurisen vanhustyön toimintamallille. Opinnäytetyön pyrkimyksenä on löytää tehokas ja tapa tuottaa ja koordinoida palveluasumisyksiköihin suuntautuvaa taide- ja kulttuuritoimintaa ja luoda suunnitelmallista yhteistyötä kulttuuripalveluiden, palvelutalojen ja kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden välille.

Opinnäytetyössä etsitään ratkaisua siihen, miten kulttuuritoimintaa voidaan toteuttaa säännöllisesti ja tasapuolisesti kaikissa Seinäjoen alueen palveluasumisyksiköissä. Työn tarkoituksena on hyödyntää kulttuurisen vanhustyön olemassa olevat resurssit mahdollisimman tehokkaasti ja luoda pohjaa hankkeissa ja projekteissa luotujen hyvien käytänteiden juurtumiselle. Koordinaatiomallin osana luodaan soveltavan taiteen palveluiden Kulttuurihurautustarjotin, jonka tavoitteena on paitsi parantaa taiteen saavutettavuutta palveluasumisyksiköihin, myös luoda taiteilijoille uusia yhteistyön ja verkostoitumisen mahdollisuuksia.

Koordinaatiomallin tarve on lähtöisin siitä, että Seinäjoen kaupungilla ei toistaiseksi ole vakituisesti palkattuna sellaista henkilöä, jonka toimenkuvaan ikäihmisille suunnattujen kulttuurisisältöjen koordinaatio tai suunnittelu kuuluisivat merkittävästi tai kokonaan. Toiveena ja tavoitteena on luoda tulevaisuudessa kaupunkiin kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden yhteinen kulttuurisen vanhustyön koordinaattorin toimi. (Kråknäs 2015.) Kolmen kärjen koordinaatiomallin tavoitteena on luoda pohja kulttuurisen vanhustyön koordinaattorin työlle ja ylläpitää alueelle luotua kulttuurisen vanhustyön verkostoa ja hyviä käytänteitä.

2.4 Opinnäytetyön toteutus

Tein opinnäytetyöni kolmessa työvaiheessa vuoden 2015 aikana. Työn aiheen varmistuttua osallistuin keväällä Rytmi-Instituutin kulttuurisen vanhustyön projektin ohjausryhmään opinnäytetyöntekijän näkökulmasta. Samanaikaisesti tein taustakar-

toitusta opinnäytetyötä varten taide- ja kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille suunnattujen haastatteluiden ja kyselyiden muodossa. Haastatteluita ja kyselyitä aiheesta toteuttivat lisäksi Seinäjoen ammattikorkeakoulun TKI-opintoja suorittaneet opiskelijat sekä vanhustyön projektin koordinaattori.

Kesällä koordinoin Seinäjoen kaupungin kulttuuri- ja nuorisopalveluiden Kulttuurihauraus-toimintaa, jonka yhteydessä toteutettiin kulttuurisen vanhustyön ostopalvelupilotti. Pilotissa kaupungin kulttuuripalvelut osti soveltavan taiteen työpajatoimintaa Rytmi-Instituutin vanhustyön projektissa mukana olleilta taiteilijoilta. Ostopalvelupilotin tarkoituksena oli havainnoida, miten laskutus eroaa käytännössä taiteilijoiden palkkaamisesta.

Syyskaudella analysoin ja täydensin haastattelu- ja kyselyaineistoa ja muodostin niiden sekä ostopalvelupilotin kokemusten pohjalta Kolmen kärjen koordinaatiomallin. Työn tietoperusta koostuu taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia käsittelevistä tutkimuksista ja selvityksistä, Rytmi-instituutin kulttuurisen vanhustyön projektin kokemuksista sekä sosiaali- ja terveysalan ja kulttuurialan ammattilaisten haastatteluista ja kyselyistä. Mallin lähtökohtia ovat kulttuurisen vanhustyön projekteissa kehitetyt hyvät käytänteet sekä palveluasumisyksiköiden taide- ja kulttuuritoiminnasta toteutettu kartoitus.

3 KOORDINAATIOMALLIN TIETOPERUSTA

Seuraavissa alaluvuissa esitellään Kolmen kärjen koordinaatiomallin taustalla vaikuttavat käsitteet sekä mallin tietoperusta. Luvuissa perehdytään kulttuuriseen vanhustyöhön, kulttuurialan kolmanteen sektoriin sekä soveltavaan taiteeseen ja sosio-kulttuuriseen vanhustyöhön käsitteinä, luodaan katsaus taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin ja analysoidaan Rytmi-Instituutin vanhustyön projektissa toteutettujen haastatteluiden ja kyselyiden aineistoa.

3.1 Kulttuurinen vanhustyö

Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan erilaisilla tavoilla osaksi ikäihmisten hoitoa ja sen kehittämistä. Ot-sikon alle mahtuu niin taiteen soveltava käyttö ja sen vieminen uusiin konteksteihin kuin perinteisetkin taidemuodot. Kulttuuriselle vanhustyölle voidaan asettaa monia erilaisia tavoitteita, mutta toiminnan yksiselitteisin päämäärä on saattaa osallisuus kulttuuriin ja taiteeseen itsestään selväksi osaksi ikääntyvän ihmisen arkea. (Rosenlöf 2014, 5–6.)

Seinäjoen kulttuuripalvelut määrittelee kulttuurisen vanhustyön taide- ja kulttuuritoiminnaksi, joka liikkuu kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden rajapinnassa. Toiminnan tarkoituksena on luoda moniammatillista yhteistyötä, mahdollistaa taide- ja kulttuurisisältöjä kaupungin palveluasumisen asiakkaille sekä kotona asuville ikäihmisille ja työllistää ammattitaiteilijoita palveluasumisen pariin. Kulttuuripalveluiden mukaan toiminnan tärkein tavoite on mahdollistaa kaupungin ikäihmisille mielekäs, arvokas ja iloinen vanhuus ja juurruttaa taide ja kulttuuri osaksi palveluasumisen arkea. (Seinäjoen kaupunki, 2015c.)

Laura Huhtinen-Hildén (2013b) vertaa kulttuurisen vanhustyön nykytilanteen olevan kuin tilkkutäkki. Erilaisia, kauniita tilkkuja on paljon, mutta niiden muodostaminen tasapainoiseksi kokonaisuudeksi on haasteellista. Suomessa ollaan jo hyvän tovin onnistuttu ja innostuttu kulttuurisesta vanhustyöstä toteuttamalla aihetta käsitteleviä hankkeita ja projekteja erilaisista näkökulmista. Kokemuksia ja toimintamalleja on kerätty reippaasti viime vuosien aikana, mutta siihen, että yksittäiset hankkeet tai

kokemukset juurtuisivat käyttöön, on vielä matkaa. (Huhtinen-Hildén, 2013b. 9-10) Useimmiten hankkeissa aloitetusta toiminnasta ja kehitetyistä toimintamalleista jää hankkeen päättymisen jälkeen käyttöön vain murto-osa, sillä sosiaali- ja terveysalan rakenteissa ei ole edellytyksiä toiminnan jatkuvuudelle ja perusrahoituksen resurssit eivät riitä toiminnan toteuttamiseen hankkeen laajuudessa. (Rosenlöf 2014, 10–13.)

Kulttuurisen vanhustyön kehittämisen ydinkysymyksenä onkin se, miten projekteissa ja hankkeissa kehitetyt hyvät käytänteet juurrutetaan kiinteäksi osaksi vanhustyötä. Kehittämisen tarve on peräisin sekä kulttuurin että sosiaali- ja terveysalan kentältä ja erityisen merkityksellistä sen kannalta on poikkihallinnollisen ja monialalaisen yhteistyön mahdollistaminen. Käytänteiden ja toimintamallien juurtumiseen vaaditaan useiden eri toimijoiden yhteistyötä ja ammattitaitoa sekä eri näkökulmien välistä vuoropuhelua (Kuvio 1). Yhteisverkostoja on aloitettu useissa kunnissa jonkin projektin tai hankkeen alulle panemana, mutta verkostot ovat edelleen valtaosin henkilökohtaisia ja aktiivisista toimijoista etenkin sosiaali- ja terveyssektorilla on puuhaa. (Rosenlöf 2014,10; Huhtinen-Hildén 2013b, 11.)

Kuvio 1 Näkökulmia kulttuuriseen vanhustyöhön (mukailtu lähteestä Huhtinen-Hildén 2013a, 18)

3.2 Kulttuurialan kolmas sektori

Kulttuuriala voidaan jakaa kolmeen eri sektoriin, jotka ovat yksityinen eli markkina- ja yrityssektori, julkinen sektori ja kolmas eli vapaaehtoisuuden sektori. Kolmas sektori koostuu erilaisista yhdistys- ja säätiöpohjaisista kulttuuritoimijoista, joiden toiminta on voittoa tavoittelematonta. Kolmannen sektorin laajuutta on hankala määrittellä, sillä ala on pirstaleinen ja koko kulttuurialan kolmatta sektoria kattavaa valtakunnallista kattojärjestöä ei ole olemassa. (Diges ry 2010. 6, 8.) Tässä työssä kulttuurialan kolmanteen sektoriin lasketaan yhdistysten ja säätiöiden lisäksi mukaan myös osuuskunnat.

Yhdistykset muodostavat merkittävän osan kulttuurialan kolmatta sektoria. Yhdistystoiminnan profiili on muuttunut valtakunnallisesta ja alueellisista järjestöistä pienempiin ja fokuksituneempiin yhdistyksiin. (Diges ry 2010. 11, 33.) Myös Seinäjoella on viime vuosina perustettu uusia taiteeseen ja kulttuuriin keskittyneitä yhdistyksiä jotka ovat ottaneet aktiivisen roolin kaupungin kulttuurikartalla. Alueen ammattitaitelijat ja kulttuuritoimijat ovat perustaneet yhdistyksiä mm. parantaakseen työllisyytään ja luodakseen verkostoja sekä työyhteisöjä. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden pyrkimyksenä on luoda pysyvää yhteistyötä kaupungin ja paikallisten yhdistysten, osuuskuntien ja muiden kulttuuritoimijoiden välille. Yhteistyötä eri toimijoiden kanssa on kokeiltu kerta- ja projektiluontoisesti, mutta vakiintunutta mallia ei ole toistaiseksi syntynyt.

Kolmannen sektorin toimijoita voidaan erotella ruohonjuuritasolla vapaaehtoisuuden, ammattilaisuuden, jäsen toiminnan ja ulkopuolisille tarjottavan toiminnan sekä tulorakenteen ja verkottumisen perusteella. Sektori pitää sisällään niin harrastustoimijoita kuin ammattilaisia eri taiteenaloilta ja vapaaehtoisuuden määrä vaihtelee toimijasta riippuen. (Diges ry 2010, 33.)

Kolmen kärjen koordinaatiomalli keskittyy erityisesti kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden merkitykseen palvelutuotannossa, sillä valtaosa Seinäjoen alueen kulttuuritoimijoista on järjestäytynyt yhdistys- tai osuuskuntapohjalle. Kolmen kärjen

koordinaatiomallin kannalta merkittävässä roolissa ovat erityisesti ammattimaista toimintaa toteuttavat yhdistykset ja osuuskunnat. Nämä toimijat tuottavat ja toteuttavat lähes kaiken toimintansa palkattujen ammattilaisten avulla. Yhteistyön onnistumiseksi kulttuurisen vanhustyön koordinaatioon vaaditaan sellainen toimija, jolla on asiantuntemusta ja kokemusta soveltavasta taiteesta sekä ikäihmisten parissa tehtävästä kulttuuri- ja taidetoiminnasta.

3.3 Soveltava taide ja sosiokulttuurinen vanhustyö

Kulttuurisen vanhustyön yhteydessä puhutaan usein soveltavasta taiteesta ja taidelähtöisestä toiminnasta. Käsitteiden määritelmät vaihtelevat tekijäkohtaisesti, mutta yleisellä tasolla voidaan sanoa, että soveltava taide on toimintaa, jossa taidetta käytetään uudessa käyttötarkoituksessa. Soveltavan taiteen lähtökohta on usein taiteellisen lopputuloksen sijaan tekeminen ja sen vaikutukset osallistujiin. (Pro Soveltavan taiteen tila ry, [viitattu 15.12.2015].)

Ikäihmisille suunnattu taide- ja kulttuuritoiminta voi saada vanhustyössä erilaisia muotoja riippuen siitä, millaisia tavoitteita sille asetetaan. Yleisimpiä vanhustyössä käytettäviä soveltavan taidetoiminnan muotoja ovat erilaiset vierailevat esitykset ja konsertit sekä osallistava taidetoiminta. Osallistavalla taidetoiminnalla tarkoitetaan pääsääntöisesti sellaisia taidetoiminnan muotoja, joissa ikäihmiset ovat itsenäisiä taiteen ja kulttuurin tuottajia sen sijaan, että he olisivat toiminnan kohteita. Perinteisten taidemuotojen lisäksi taiteen soveltava käyttö voi tarkoittaa mm. hoitotyötä, jossa on mukana taide-elementtejä sekä taidetta terapian välineenä. (Huhtinen-Hildén 2013a, 13–17.) Taiteen soveltaminen hoitotyössä voi tarkoittaa esimerkiksi esineiden tai musiikin hyödyntämistä vuorovaikutustilanteen käynnistäjänä tai pyörätuoliansseja palvelukeskuksen ruokasalissa. Tällaisen kevyen, ruohonjuuritason taidetoiminnan mahdollisuudet ovat monet ja sen rooli kulttuurisen vanhustyön kokonaisuudessa on merkittävä.

Yksi kulttuuritoiminnan soveltavista muodoista on sosiokulttuurinen innostaminen, jolla on pitkät perinteet Länsi-Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Menetelmä on syntynyt Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen, kun tarvittiin apua sodan

romahduttaman yhteiskunnan uudelleenrakentamiseksi. Sosiokulttuurisen innostamisen pyrkimyksenä on herättää ihmisten tietoisuutta, organisoida toimintaa ja saada ihmiset liikkeelle. (Kurki 2008, 7–19.)

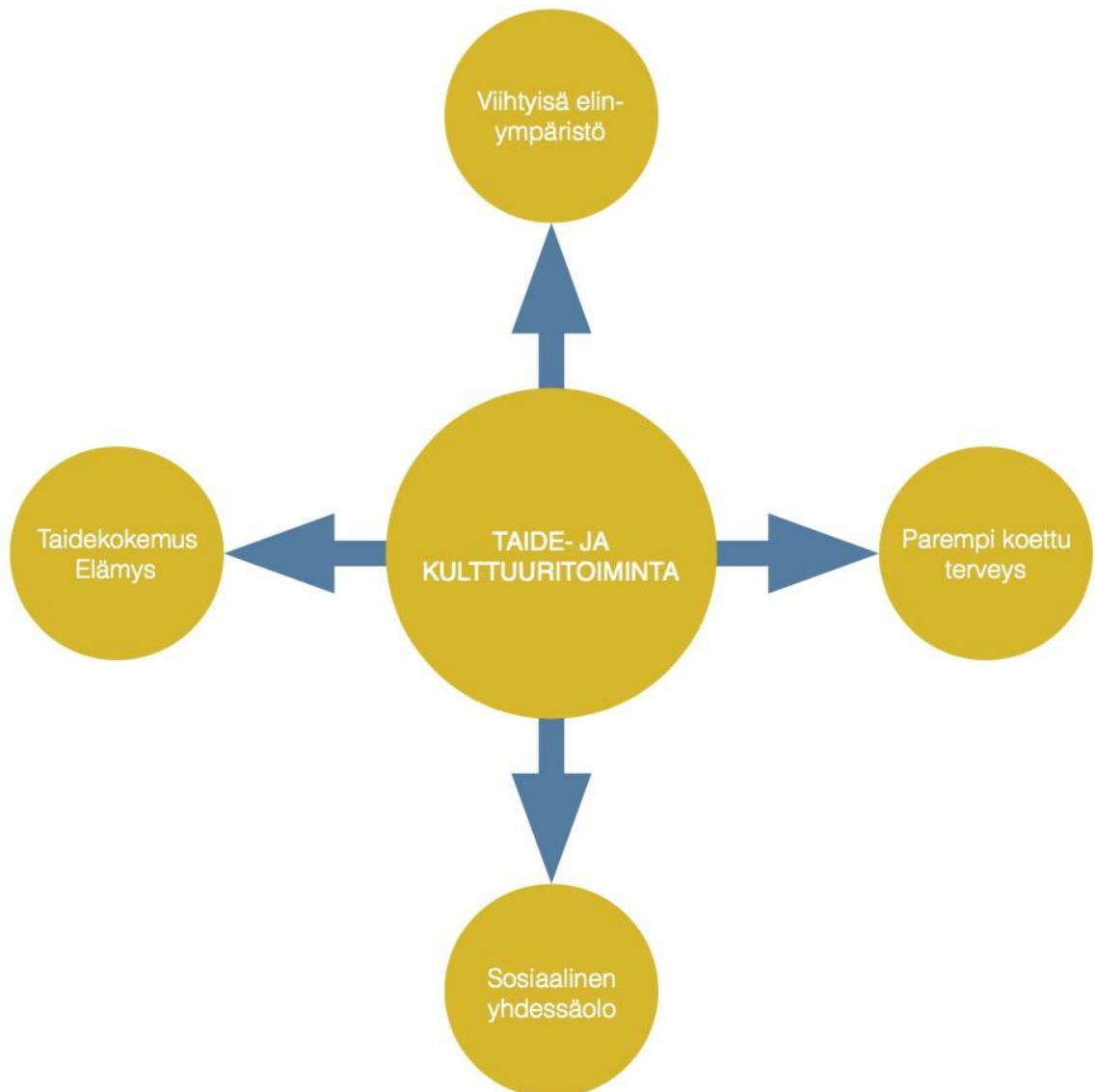
Vanhuspalveluissa sosiokulttuurinen innostaminen voidaan nähdä kokonaisvaltaisena työotteena, jonka tavoitteena on parantaa ikäihmisen elämänlaatua, vahvistaa toimintakykyä ja lisätä ikäihmisten kuulluksi tulemistä. Sosiokulttuurinen vanhustyö on voimavaralähtöistä ja osallistavaa toimintaa, jonka mukaan ikäihmiset ovat aktiivisia toimijoita ja yksilöllisiä sekä osaavia ihmisiä. Toiminnan keskeisin arvo on jokaisen ihmisen tasavertainen oikeus taiteeseen, luovuuteen ja kulttuuriin toimintakyvystä, iästä tai elämäntilanteesta huolimatta. Sosiokulttuurinen vanhustyö keskittyy ikäihmisen omien voimavarojen ja osaamisen löytämiseen ja hyödyntämiseen. Toiminnan avulla annetaan iloa ja merkitystä arkeen ja rikastutetaan elämää mm. kuvataiteen, musiikin, sanataiteen ja muistelun keinoin. (Stenberg 2015, 14–15.)

3.4 Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on tutkittu ja tunnustettu viime vuosikymmeninä laajasti sekä kotimaassa että maailmalla. Hanna-Liisa Liikasen (2010) mukaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset voidaan jakaa neljään välineelliseen vaikutukseen (kuvio 2), joista tärkein on taide elämyksenä, merkityksinä ja taidenautintoina sellaisenaan, osana ihmisen tarpeita. Toinen vaikutus on taiteen ja kulttuuritoiminnan yhteys hyväksi koettuun terveyteen, hyvän elämän kokemuksiin sekä parempaan työkykyyn. Kolmantena vaikutuksena on kulttuuritoiminnan ja harrastusten mukanaan tuoma yhteisöllisyys ja verkostot, joiden avulla voi hallita elämää paremmin. Neljäs hyvinvointivaikutus on rakennetun ympäristön, arkkitehtuurin ja sisustamisen vaikutukset viihtyisämmän elinpiirin ja työympäristön luomiseksi. (Liikanen 2010, 65–66.)

Markku T. Hyyppä (2013, 19–22, 123–125) on osoittanut työryhmänsä kanssa, että taiteen ja kulttuurin harrastaminen yhdessä muiden ihmisten kanssa edistää terveyttä ja pidentää ikää. Hyyppä arvelee, että taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset syntyvät kulttuuritoiminnan taustalla olevasta yhteisöllisyydestä ja yhteenkuuluvuuden tunteesta sen sijaan, että taide aiheuttaisi välittömästi hyvinvointia. Taide-

elämykset voivat olla tutkimusten mukaan myönteisiä tai kielteisiä. Myönteisten elämysten vaikutukset oletetaan terveyttä edistäviksi, kun taas kielteiset elämykset koetaan hyvinvointia heikentäviksi. (Hyyppä, Liikanen 2005, 62.) Elämyksen myönteisyydestä tai kielteisyydestä huolimatta taide- ja kulttuuritoiminta on aina yhteisöllistä, vaikka se olisi lukemisen kaltaista yksin toteutettavaa toimintaa. Hyyppän (2013, 124–125) mukaan juuri taiteen ja kulttuurin mukanaan tuoma sosiaalinen pääoma pidentää elämänlangan loppupäätä arviolta parilla vuodella.

Kuvio 2 Taide- ja kulttuuritoiminta hyvinvoinnin kehikossa (mukailtu lähteestä Hyyppä & Liikanen 2005, 112)

Kulttuuritoimintaan liittyvää yhteenkuuluvuuden tunnetta oli havaittavissa myös Rytm-Instituutin vanhustyön projektin työskentelyissä. Teatteriohjaajasta ja geronomiopiskelijasta muodostettu työpari toteutti soveltavaa, musiikkilähtöistä taidetyöskentelyä palvelutalon hoivaosastolla kuukauden ajan. Pari kiersi hoivaosaston huoneita ja lauloi sekä keskusteli asukkaiden kanssa. Tuokioiden pohjalta syntyi hoivaosaston asukkaiden tarinoista koostettu kappale, joka esitettiin koko palvelukeskuksen yhteisessä tilaisuudessa.

Muutamaa kuukautta myöhemmin työpari toteutti samanlaisen kokonaisuuden Kulttuurihurautus-toimintana. Tuokioiden pohjalta syntynyt kappale esitettiin jälleen koko palvelukeskuksen yhteisessä juhlassa. Vaikka tuokiot olivat pääsääntöisesti työparin ja asukkaan välisiä kolmenkeskisiä kohtaamisia, oli toiminta silti yhteisöllistä. Eri huoneissa asuvien henkilöiden tarinat yhdistyivät kappaleissa ja yhteisessä juhlassa myös hoivaosaston ulkopuoliset asukkaat pääsivät kuulemaan kappaleen ja nauttimaan taidetoiminnasta.

3.5 Kokemukset taidetoiminnasta palveluasumisyksiköissä

Rytmi-Instituutin vanhustyön projektissa tutkittiin ja pilotoitiin erilaisia soveltavan taiteen menetelmiä kahdessa tehostetun palveluasumisen yksikössä. Projekti toteutettiin Rytm-Instituutin, Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja Seinäjoen kaupungin ikäihmisten palveluiden yhteistyönä. Toiminnan koordinaatiosta vastasi projektirahoituksella työskennellyt kulttuurisen vanhustyön koordinaattori. Projektin tukena toimi ohjausryhmä, johon kuului kulttuurisen vanhustyön koordinaattorin lisäksi mm. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden henkilökuntaa sekä kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalojen ammattilaisia.

Projektiin haettiin mukaan paikallisia taiteilijoilta eri taiteenaloilta. Mukaan valikoitui kaksi kuvataiteilijaa, yksi teatteriohjaaja ja yksi tanssija. Projektin aluksi taiteilijoille tarjottiin koulutusta uudenlaisen ammattitaidon saavuttamiseksi ja olemassa olevien taitojen hyödyntämiseksi. Koulutuskokonaisuudet käsittelivät soveltavan taiteen menetelmiä, sosiaalista sirkusta, kuvataidetta sekä tanssia, liikettä ja kosketusta. Taiteilijat työskentelivät kuukauden ajan tehostetun palveluasumisen yksiköissä useita kertoja viikossa. Yhdellä taiteilijoista oli työparinaan geronomiopiskelija, joka

käytti työskentelyä opinnäytetyönsä materiaalina. Toinen geronomiopiskelija työskenteli itsenäisesti yhdessä yksikössä. Taiteilijoiden työskentely oli monitaiteista, mutta ponnisti usein taiteilijan omasta taiteenlajista.

Projektista kerättiin tietoa ja kokemuksia erilaisilla menetelmillä. Taiteilijat kirjoittivat työskentelyistään työpäiväkirjaa, joista selvisi, minkälaista työskentely oli ja miten se otettiin vastaan. Seinäjoen ammattikorkeakoulun opiskelijat tekivät ryhmähaastatteluja toisen palveluasumisyksikön työntekijöille, joissa kerättiin henkilökunnan ajatuksia toiminnasta ja sen vaikutuksista asukkaisiin. Projektin päättyessä ohjausryhmälle pidettiin yhteinen palautepalaveri, jossa kerättiin kokemuksia projektista. Taiteilijoille pidettiin lisäksi erillinen ryhmähaastattelu, jossa käytiin läpi taiteilijoiden ajatuksia työllistymisestä soveltavan taiteen ja kulttuurisen vanhustyön parissa. Haastattelussa selvitettiin millaisessa muodossa ja kuinka usein soveltavan taiteen työskentely ikäihmisten kanssa on taiteilijoille mielekästä ja miten se parhaiten tukee taiteilijan ansaintalogiikkaa.

Haastatteluiden ja kyselyiden kautta pyrittiin saamaan kulttuurisen vanhustyön toimintamallia hyödyttävää tietoa mm. siitä, kuinka paljon ja minkälaista toimintaa kaupungin palveluasumisyksiköissä kaivataan. Seuraavissa alaluvuissa esitellään hoitohenkilökunnan ja taiteilijoiden ryhmähaastattelujen aineistoa teemoittain

3.5.1 Vanhustyön ammattilaisten ryhmähaastattelu

– 1. Vanhusten hyvinvointi

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että taidetoiminnan vaikutukset ikäihmisten hyvinvointiin olivat positiivisia. Toiminnan oli koettu mm. aktivoivan asukkaita, luovan sisältöä elämään ja tuovan vaihtelua yksittäisiin päiviin. Hoitajat kokivat, että toimintatuokioiden jälkeen asukkaat olivat pääsääntöisesti iloisia ja aktiivisia. Henkisen aktiivisuuden ja mielialan lisäksi mm. maalaustyöskentelyjen lopputuloksena syntyneet näyttelyt olivat vaikuttaneet osallistujien fyysiseen aktiivisuuteen, kun maalauksia oli lähdetty omatoimisesti katselemaan tuokion jälkeen. Asukkaat olivat kokeneet onnistumisen tunteita ja olleet ylpeitä omista saavutuksistaan. Toiminnalla havaittiin myös sosiaalisen toimintakyvyn aktivoitumista, sillä yhdessä tehdessä

asukkaat vaihtoivat ajatuksia ja kuulumisia toistensa tai hoitajien kanssa enemmän kuin sellaisina päivinä, jolloin toimintaa ei järjestetty.

– 2. Hoitohenkilökunnan ammatillinen kasvu

Ryhmähaastatteluun osallistuneista hoitajista puolet koki, että pilottiprojektin aikana he eivät olleet toiminnassa tarpeeksi mukana, jotta se olisi vaikuttanut heidän ammatilliseen kehittymiseensä. Toinen puoli taas koki, että ammatillinen kasvu oli kehittynyt projektin myötä ja taitelijoiden työskentelyt olivat tuoneet rohkeutta ja uusia ideoita. Hoitajien mukaan taidetoiminta toi vanhustyöhön uusia näkökulmia ja avasi silmiä myös uusille puolille vanhustyössä.

– 3. Asenteiden muuttuminen

”Ensin oli semmoista, et en mä oo koskaan tehnyt tällaista, enkä osaa, mut sit kun siihen hommaan pääs niin huomas, et osaanhan mä”, totesi yksi hoitajista haastattelussa. Haastateltavat kertoivat, että ennen projektia heillä oli erilaisia oletuksia ja ennakkoasenteita kulttuuritoimintaa kohtaan. Jotkut haastateltavista olivat epäuskoisia sen suhteen, pystyisivätkö eri kuntoiset ikäihmiset osallistumaan taidetoimintaan, mutta projektin aikana ennakkoluulot olivat kumoutuneet. Valtaosa hoitajista koki, että projektin aikana henkilökunnassa oli tapahtunut positiivisia asennemuutoksia taide- ja kulttuuritoimintaa kohtaan. Suurin osa hoitajista myös koki, että taide ja kulttuuri tekevät aina hyvää ja, että niitä pitäisi olla tarjolla enemmän.

– 4. Toiminnan kehittäminen

Osallistujilta selvitettiin myös heidän tyytyväisyyttään toteutettuun toimintaan ja sen tuloksiin sekä sen mahdollista toimintamuotoa tulevaisuudessa. Valtaosa haastateluista oli ollut tyytyväisiä taidetoimintaan ja sen vaikutuksiin ja asenne taiteilijoita kohtaan oli avoin ja hyväksyväinen. Haastateltavista useat olivat sitä mieltä, että taidetoiminnan onnistumiseksi jokaisen työntekijän tulisi olla motivoitunut ja valmis sen toteuttamiseen. Hoitohenkilökunta koki toiminnan järjestämisen hankalaksi ilman ulkopuolisia resursseja, sillä hoitotyön oheen ei juurikaan jää aikaa muulle toiminnalle. Osallistujat eivät kuitenkaan nähneet omaehtoisen taidetoiminnan järjestämistä täysin mahdottomana, mutta toivoivat siihen apua myös esimiehen tasolta.

Hoitajat totesivat yksimielisesti, että pienilläkin teoilla voidaan tuoda vaihtelua ja iloa ikäihmisten arkeen ja palvelukodin ympäristöön.

3.5.2 Taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden ryhmähaastattelu

– 1. Kulttuurinen vanhustyö osana taiteilijan työnkuvaa

Taiteilijoiden ryhmäkeskustelussa nousi esiin hyvin erilaisia kokemuksia siitä, millaisessa muodossa soveltavan taiteen työskentely on mielekäs osa taiteilijan työnkuvaa. Taiteilijoita kiinnosti erityisesti 1–2 kertaa viikossa tapahtuva, säännöllinen työpajatoiminta, johon sitoudutaan kerrallaan puoleksi vuodeksi. Toisaalta taas mielenkiintoa herätti intensiivisempi, projektimuotoinen työ, joka ajoittuisi lyhemmälle aikavälille. Kaikki taiteilijat olivat yhtä mieltä siitä, että työ on mielekkäintä silloin kun sen määrä on niin pieni, että voi helposti tehdä muitakin töitä tai vastaavasti niin suuri, että ei tarvitse tehdä muita töitä. Soveltavan taidetoiminnan työpajat koettiin henkisesti raskaammiksi kuin muu ohjaustoiminta ja taiteilijat kokivat, että samankaltaista työtä ei voi tehdä ”määräänsä enempää”. (Taiteilijoiden teemahaastattelu, 2015.)

– 2. Ammatillinen kasvu ja valmiudet ikäihmisten parissa työskentelyyn

Haastateltavat kokivat, että heillä on ammatillisesti kaikki tarvittavat valmiudet ikäihmisille suunnattuun soveltavan taiteen työskentelyyn. Kaikki taiteilijat olivat jo aiemmin työskennelleet soveltavan taiteen parissa, erilaisten ryhmien kanssa, mutta osalle ikäihmisten kanssa työskentely oli uusi kokemus. Haastateltavat kokivat, että palveluasumisyksiköihin mentäessä tulee huomioida erityisesti se, että ollaan jonkun toisen työyhteisössä ja asukkaiden kotona. Toiminnan sujuvuuden kannalta tärkeäksi muodostui itselle vieraan alan toimintakulttuurin huomioiminen ja havainnoiminen, luottamuksen löytäminen ja tiedonkulun sujuvuus. Näihin asioihin taiteilijat toivoivat myös jatkossa koulutusta ja perehdytystä. Taiteen mahdollisuuksista vanhustyössä puhuttaessa eräs taiteilija totesi, että ”Kulttuurinen vanhustyö voi tuoda hoitotyön ohella henkistä hyvinvointia ikäihmisten elämään ja lisäksi kulttuuriset työmenetelmät voivat monipuolistaa ja lähentää hoitajien sekä omaisten suhdetta ikäihmiseen”. (Taiteilijoiden teemahaastattelu, 2015.)

– 3. Verkosto ja työhyvinvointi

Yhtenä haastatteluteemana oli taiteilijoiden työhyvinvointi, työssä jaksaminen sekä verkoston merkitys. Haastateltujen taiteilijoiden mielipiteet siitä, onko työ mielekkäämpää yksin vai työparin kanssa vaihteli. Toisaalta toivottiin työparia, jotta voi jakaa työhön ja työssä jaksamiseen liittyviä asioita ja muodostaa parin kanssa pienen työyhteisön. Toisaalta taas yksin työskentely koettiin jollakin tavalla helpommaksi ja yksinkertaisemmaksi. Taiteilijat toivoivat, että vaikka itse työ tapahtuisi yksilötyöskentelynä, olisi ympärillä kuitenkin samanlaista toimintaa tekeviä ihmisiä, joiden kanssa voisi muodostaa työyhteisön. Erityisesti pidemmissä projekteissa tai jatkuvassa toiminnassa työyhteisön merkitys taiteilijoiden mukaan kasvaa.

– 4. Toiveet ja tavoitteet työlle

”Kaikenlaista taidekeskustelua käydään, mutta mikään ei voita sitä katsetta, kun unohtaa itsensä ja on tässä vain ilman tavoitteita”, totesi yksi projektin taiteilijoista. Tavoitteellisuudesta keskusteltaessa taiteilijat olivat samaa mieltä siitä, että toiminnalla voi ja tuleekin olla tavoitteita, mutta on hyvä varautua henkisesti siihen, että ne muuttuvat ja toiminta ei välttämättä osu alkuperäiseen tavoitteeseensa. Haastateltavat kokivat, että on ekstraa, mikäli projektista syntyy jokin konkreettinen tuote, kuten esimerkiksi tarina tai laulu, joka voidaan esittää myös ulkopuolisille. Tällaisen tuotteen syntyminen ei voi olla toiminnan tarkoitus, mutta sen avulla voidaan tehdä hyvää työtä näkyväksi.

4 KOORDINAATIOMALLIN LÄHTÖKOHDAT

4.1 Taide- ja kulttuuritoiminnan juurtumisen haasteita

Vaikka taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ihmisen psykososiaaliseen toimintakykyyn on runsaasti näyttöä, vaatii taidetoiminnan juurtuminen osaksi sosiaali- ja terveysalan arkea kuitenkin pitkäjänteistä työtä ja asenteiden muuttumista (Hohenthal-Antin 2013, 16). Tutkimuksissa on todettu, että luova vanhustyö, kuten esimerkiksi hoidon ohessa tapahtuva muistelu, parantaa hoitajan ja asukkaan välistä sidettä ja ehkäisee syrjäytymistä. Tällainen työtapa ei vaadi hoitajalta suuria harppauksia, vaan pieniä, leikkimielisiä tekoja. Keskeisin este sosiokulttuurisen työotteen syntymiselle muodostuu kiireestä ja organisaatioiden kaavamaisuudesta, jotka syövät tilaa luovuudelta ja hoitohenkilökunnan jäsenten luovilta kokeiluilta. Vaikka suuria harppauksia ei vaaditakaan, tarvitaan sosiokulttuurisen työtavan ja taidelähtöisten menetelmien omaksumiseen hoitotyön oheen kuitenkin koulutusta sekä tietoa. (Raitanen, Ruuskanen & Järvinen 2010.)

Seinäjoella haastateltujen taiteilijoiden mukaan suurin käytännön kompastuskivi taide- ja kulttuuritoiminnan juurtumisessa palveluasumisen arkeen on kahden toisilleen vieraan alan näkökulmien ristikkäisyys. Sekä taiteilijat että vanhuspalveluiden työntekijät olivat sitä mieltä, että toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi tarvitaan koulutusta ja ymmärrystä itselle vieraasta toimintakulttuurista. Osastonhoitajien mukaan erityisen merkittävää olisi saada palvelutalon koko henkilökunta taiteen ja kulttuurin puolelle. Haastatellut kokivat, että työyhteisössä ei tarvitse olla kuin yksi kulttuuri- ja taidetoimintaa vastustava henkilö, jonka seurauksena koko ilmapiiri voi kääntyä negatiiviseksi. Vastaavasti työyhteisöön tarvitaan myös höyryveturin kaltaisia ihmisiä, jotka vievät toimintaa eteenpäin ja pitävät huolta sen toteutumisesta.

Asenteiden ja ennakkoluulojen lisäksi kulttuurisen vanhustyön aallokolla kariudutaan usein kestävän rahoituspohjan muodostamiseen. Käytännössä kestävä rahoituspohja koostuu kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveyssektorin perusrahoituksesta ja toiminnan kehittämisen mahdollistavasta erillisrahoituksesta, jonka keskeisimpiä myöntäjiä ovat Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Raha-automaattiyhdistys, Rakennerahastot ja Manner-Suomen maaseutuohjelma sekä

yksityiset rahastot ja säätiöt. Erillisrahoitusten haku- ja päätösajat ovat kuitenkin riskissä kuntien talousarvion ja toiminnan suunnittelun kanssa. Avustuspäätösten aikataulu on kuntatoimijan kannalta liian hidas, sillä seuraavan vuoden toiminnan rahoituskanavat tulisi olla selvillä jo hyvissä ajoin edellisenä vuonna. Tämä yhdistettynä kuntasektorin byrokratian hitauteen hankaloittaa rahoituksen hankkimista. (Rosenlöf 2014, 8–14.)

Lukuisista projekteista, kehittämishankkeista ja taidetoimintapiloteista huolimatta kuntien kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalvelut budjetoivat pääsääntöisesti hyvin pieniä summia kulttuuriseen vanhustyöhön. Suurin osa toiminnasta toteutetaan edelleen hankerahoituksen ja projektiapurahojen avulla ja toiminnan suunta määräytyy pitkälti rahoittajien valintojen pohjalle. Toimintakenttä on niin monisyinen ja käsitteistö vakiintumaton, että rahoittajien asiantuntemus ei välttämättä riitä kulttuurisen vanhustyön juurtumista ja kehittymistä edistävän toiminnan tunnistamiseen. Tämän takia rahoitusta myönnetään paljon myös sellaisille hankkeille ja projekteille, joissa ei huomioida kulttuuri-, sosiaali- ja terveyssektorien yhteisiä ja erillisiä tarpeita ja näkökulmia. Jotta rahoitus saataisiin kanavoitua tavoitteelliseen ja kehittämisorientoituneeseen toimintaan, tulisi rahoittajien olla avoimempia keskustelulle ja hankkeiden aikataulu- ja toimintamuutoksille. (Rosenlöf 2014, 8–14.)

4.2 Kulttuuritoiminnan kartoitus Seinäjoen palveluasumisyksiköissä

Kulttuurisen vanhustyön toimintamallia varten kartoitettiin, millaista taide- ja kulttuuritoimintaa Seinäjoen kaupungin palvelutaloissa toteutetaan ja mitkä tahot sen järjestämisestä vastaavat. Kartoitusta tehtiin viidessä tehostetun palveluasumisen yksikössä henkilökunnalle suunnattujen kyselyiden avulla. Kyselyissä selvitettiin toiminnan nykyistä laajuutta sekä ajatuksia ja toiveita taide- ja kulttuuritoiminnasta tulevaisuudessa. Kartoituksen tavoitteena oli selvittää, minkä verran palvelutaloissa on vakiintunutta taide- ja kulttuuritoimintaa ja minkä verran kertaluontoiset työpajat ja esitykset muodostavat kokonaisuudesta. Tietoa haluttiin saada erityisesti hoito-henkilökunnan järjestämästä kulttuuritoiminnasta, sillä siitä oli vähiten tietoa ennen kartoitusta.

Palveluasumisyksiköissä järjestettävää taide- ja kulttuuritoimintaa voidaan kuvata kakkuna, jossa on kolme erilaista kerrosta. Mallitilanteessa (kuvio 4) ensimmäinen kerros on arjen kulttuuri eli henkilökunnan toteuttama taidetoiminta. Kakun keskikerros on yhteistyökumppaneiden, harrastajien ja vapaaehtoisten toteuttama taide- ja kulttuuritoiminta, johon kuuluu erilaisia vakiintuneita toimijoita sekä harrastus- ja vapaaehtois pohjaisia toimijoita. Päällimmäisenä kerroksena on ammattitaiteilijoiden toteuttama säännöllinen, osallistava ja esittävä taidetoiminta. Kirsikkana kakun päällä on erilaisia vakiintuneen toiminnan ulkopuolelle jääviä projekteja.

Kerrosten järjestys ja rakenne vaihtelee palveluasumisyksikön mukaan. Toisessa yksikössä henkilökunnan kerros on suurin pala kakkua ja toisessa vapaaehtoisten toteuttama toiminta on merkittävimässä roolissa. Käytännössä toiminnan määrään vaikuttaa mm. rahoitus, henkilökuntaresurssit ja yksikön sijainti. Erityisen merkittävää toiminnan toteutumisen ja juurtumisen kannalta on yksikön henkilökunnan ja lähiesimiesten asenteet taidetta ja kulttuuria kohtaan.

Kuvio 3 Esimerkki kulttuurisen vanhustyön kakusta (Vestergård 2015)

4.2.1 Arjen kulttuuri - hoitohenkilökunnan toteuttama toiminta

Taidetoiminta ja soveltava taide saavat vanhustyössä monia erilaisia muotoja, joissa tarvitaan eri tavoin painottuvaa ammattitaitoa ja koulutusta. Taiteen soveltava käyttö voi olla osa myös vanhustyön ammattilaisen arkea ja sen avulla voidaan saavuttaa monenlaisia tavoitteita. (Huhtinen-Hildén 2013b, 12–15.) Kun taidetoiminnan ohjaajat ovat henkilökuntaa, toimintaa voidaan toteuttaa joustavasti yksikön aikataulujen ja arjen muutosten mukaan. Sopiva hetki toiminnalle voi tulla yllättäen ja silloin on etua siitä, että työntekijällä on hallussaan taidelähtöisiä menetelmiä. (Itkonen, S. 2013, 41.)

Palveluasumisyksiköiden osastonhoitajille suunnattujen kyselyiden avulla selvitettiin erityisesti yksikön henkilökunnan toteuttaman toiminnan määrää ja muotoja. Kysely lähetettiin viidelle alueen palvelutalolle, joista kaikista saatiin vastaukset. Hoitajalähtöisen kulttuuritoiminnan määrä, laajuus ja sisältö vaihtelivat yksiköstä riippuen. Erityisen merkittävää kulttuuri- ja taidetoiminnan määrän kannalta oli hoitohenkilökunnan ja heidän lähiesimiestensä asenne ja omakohtainen kiinnostus kulttuuria ja taidetta kohtaan.

Sellaisissa yksiköissä, joissa hoitohenkilökunnalla tai sen osalla oli kiinnostusta kulttuuriin ja taiteeseen, oli selkeästi enemmän taide- ja kulttuuritoimintaa kuin niissä yksiköissä, joissa henkilökunta ei kokenut sitä erityisen tärkeäksi. Erään palveluasumisyksikön osastonhoitaja totesi, että heidän yksikössään virike- ja kulttuuritoiminta on aktiivista, sillä se on hänelle henkilökohtaisesti tärkeää. Kyseisen yksikön hoitajat ymmärtävät kulttuurin merkityksen, sillä sitä on painotettu toiminnassa jo useamman vuoden ajan. Toisen palvelutalon osastonhoitaja kertoi, että säännöllistä ja vakiintunutta toimintaa toteutetaan lähinnä seurakunnan toimesta ja muu ohjelma rajoittuu satunnaisiin musiikkiesityksiin. Hänen mukaansa henkilökunnan järjestämä oma toiminta on hyvin satunnaista ja hän toivoikin yksikköön rohkaisua ja ohjausta henkilökunnalle kulttuuritoiminnan järjestämiseen omin voimin.

Kyselyn perusteella todettiin, että resurssit taide- ja kulttuuritoiminnan toteuttamiselle vaihtelevat päivästä ja tilanteesta riippuen. Kaikissa kyselyyn vastanneissa yksiköissä pyrittiin toteuttamaan säännöllisesti mm. muistelua, leivontaa, jumppaa sekä luku- ja keskustelupiirejä. Erilaiset juhlat ja vuodenajat rytmittävät toimintaa ja

antavat ideoita sen toteuttamiseen. Lisäksi sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden ja harjoittelijoiden projektit saattavat lisätä viriketoiminnan määrää merkittävästi. Käytännössä toiminnan toteutumiseen vaikutti kyselyyn vastanneiden mukaan nopeasti muuttuvat tilanteet sekä resurssien puute. Mikäli yksi hoitaja on poissa, se tarkoittaa useimmiten sitä, että ylimääräistä toimintaa ei ehditä järjestämään.

”Totta kai taidetoiminta on tärkeää. Se tuo lisää sisältöä elämään ja parantaa elämän laatua sekä mielialaa. Ikäihmisten, eikä varsinkaan muistisairaiden, kulttuurinälkää ei pidä aliarvioida.” kirjoitti yksi kyselyyn vastanneista osastonhoitajista. Valtaosa vastanneista koki, että taidetoiminta on tärkeää. Sen koettiin tuovan vaihtelua ja virkistystä arkeen ja parantavan asukkaiden mielialaa. Kaikista yksiköistä löytyi halukkuutta ja intoa kulttuurilähtöisten menetelmien oppimiseen ja käyttämiseen. Osastonhoitajat toivoivat innostusta ja koulutusta luovien menetelmien käyttöön sekä taiteen ja kulttuurin merkityksen ymmärtämiseen. Vinkkejä toivottiin keskiteysti tiettyjen taiteenlajien hyödyntämiseen ikäihmisten kanssa sekä laajempiin kokonaisuuksiin kuten luovaan, sosiokulttuuriseen työotteeseen ja luovien menetelmien soveltamiseen.

4.2.2 Yhteistyökumppaneiden, harrastajien ja vapaaehtoisten toiminta

Palveluasumisyksiköihin suuntautuvan kulttuuritoiminnan toinen kerros koostuu joukosta ammatti-, harrastus- ja vapaaehtois pohjaisia toimijoita. Kerrokseen kuuluu mm. kansalaisopisto, kirjasto, museot sekä yhdistyksiä, osuuskuntia ja vapaaehtois-toimijoita. Tässä luvussa nimetään muutamia toimijoita, jotka tekevät säännöllistä ja vakiintunutta toimintaa palveluasumisyksiköissä. Nimettyjen toimijoiden lisäksi kentällä on useita järjestäytyneitä toimijoita ja yksityisiä vapaaehtoisia ja harrastajia, jotka toteuttavat kulttuuritoimintaa palvelutaloissa.

Seinäjoen kansalaisopisto tarjoaa alueen ikäihmisille kurssimuotoista toimintaa, jota toteutetaan sekä kansalaisopiston omissa tiloissa että palveluasumisyksiköiden tiloissa. Yksiköissä toteutetaan mm. musiikkiryhmiä, liikuntaryhmiä sekä kuvataide-ryhmiä. Ryhmien toteutuminen on riippuvaista osallistujamäärästä. Syksyllä 2015 Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut ja Seinäjoen kansalaisopisto ovat käynnistäneet Kulttuurikaveri-kampanjan, jossa haetaan vapaaehtoisia ihmisiä ikäihmisten

seuralaisiksi erilaisiin kulttuuritapahtumiin, kuten teatteriin tai konsertteihin. (Seinäjoen kaupunki 2015.) Kansalaisopiston kanssa on käyty keskustelua myös kaikille avoimista kurssiryhmistä, jotka kokoontuvat palveluasumisyksiköiden tiloissa ja tuovat siten vaihtelua palveluasumisyksiköiden arkeen (Kokkonieniemi 2015).

Etelä-Pohjanmaan alueella on useita aktiivisia kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoita, jotka toteuttavat toimintaa myös palveluasumisyksiköissä. Yhdistykset, osuuskunnat ja vapaaehtoisjärjestöt toteuttavat pääsääntöisesti projekti- tai hanke- muotoista kulttuuritoimintaa ikäihmisille, mutta joillakin toimijoilla on myös vakiintunut toimintaa. Viime vuosina kulttuurista vanhustyötä Seinäjoen alueella on toteuttanut mm. Etelä-Pohjanmaan Muistiyhdistys ry, jonka Kulttuurista muistoja -hankkeessa on tarjottu kulttuuri- ja taideharrastuksia ikäihmisille, muistisairaille ja heidän omaisilleen lähipalveluna omassa kunnassa tai kylässä.

Etelä-Pohjanmaan Muistiyhdistys ry on kehittänyt muun muassa Kylille kulttuuria -toimintamallin, jossa pyritään ehkäisemään maaseudulla asuvien ikääntyvien syrjäytymistä ja edistämään terveyttä. Lisäksi yhdistys järjestää vapaaehtoisuuteen perustuvaa MuistiKaVeri-toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata mielihyvää tuottavien asioiden jatkuminen muistisairaana elämässä. Yhdistys järjestää myös erilaisia muistiryhmiä, joissa tallennetaan vanhoja valokuvia digitaaliseen muotoon ja kerätään muistiin kuvien tarinoita. (Etelä-Pohjanmaan muistiyhdistys ry 2015.)

Seinäjoen seurakunta järjestää palveluasumisyksiköissä hartauksia, joissa on satunnaisesti mukana vapaaehtoisia laulajia tai runonlausujia. Lisäksi seurakunnan kuorot käyvät säännöllisesti esiintymässä osassa kaupungin palveluasumisyksiköistä ja kappeliseurakunnan perhemuskari vierailee toisinaan ikäihmisten luona. Suomen punainen risti järjestää maksutonta Kulttuuriystävä-palvelua, jossa vapaaehtoiset toimivat hoitokodissa tai laitoksessa asuvan vanhuksen, sairaan tai vammaisen ystävänä kotona tai kulttuuritilaisuuksissa. Laitoksissa ystävätoiminta voi olla myös ryhmämuotoista toimintaa, jossa kulttuuriystävät voivat järjestää useammalle palvelutalon asukkaalle erilaista toimintaa tai tilaisuuksia. Kulttuuriystävätoiminnan toteutuminen riippuu aktiivisten vapaaehtoisten määrästä. (Seinäjoen seurakunta 2015, Suomen punainen risti 2015.)

Osassa palvelutaloista merkittävän osan kulttuuritoiminnasta muodostaa erilaisten harrastus- ja muiden ryhmien tai yksittäisten henkilöiden vierailut. Palvelutaloissa vierailee mm. päiväkotiryhmiä, tanssi- ja tanhuryhmiä, opiskelijoita sekä kaupungin- ja orgersterin kokoonpanoja. Lisäksi joillakin osastoilla vierailee säännöllisesti yksittäisiä vapaaehtoisia, jotka toteuttavat toimintaa henkilökohtaisen kiinnostuksen kautta. Osa näistä vapaaehtoisista vierailee säännöllisesti ja osa 1–4 kertaa vuodessa. Vapaaehtoisien vierailut sisältävät usein laulua, musiikkia sekä keskustelua.

4.2.3 Taiteen ammattilaisten tuottama sisältö

Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden yhtenä tavoitteena on työllistää ammattitaiteilijoita sosiaali- ja terveystieteiden pariin. Kulttuuripalvelut on vienyt yhteistyössä nuorisopalveluiden kanssa Kulttuurihurautus-työpajoja kaupungin reuna-alueille ja palveluasumisyksiköihin vuodesta 2009 alkaen. Työpajat ovat ajoittuneet kesäkuukausille ja niiden ohjaajina on toiminut mm. nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajia, kulttuurituottajia sekä ammattitaiteilijoita. Kulttuurihurautusten teema on vaihdellut projektiin palkatun työntekijän omien mieltymysten ja kiinnostuksen kohteiden mukaan kädentaidoista musiikkiin ja sirkukseen. Ohjaajien palkkakustannukset on rahoitettu kulttuuripalveluiden ja nuorisopalveluiden yhteisrahoituksella sekä kaupungin työllistämisyksikön tuella. Kesällä 2015 Kulttuurihurautukset toteutettiin ostamalla soveltavan taiteen palveluita Rytmi-Instituutin projektissa mukana olleilta taiteilijoilta.

Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut toteuttaa yhteistyössä ikäihmisten palveluiden kanssa projektirahoituksella pitkäkestoista soveltavan taiteen työskentelyä palveluasumisyksiköissä. Toiminta on käynnistetty syksyllä 2015 ja sitä pyritään jatkamaan säännöllisesti kaikissa Seinäjoen kaupungin palvelukeskuksissa vuorollaan. Pitkäkestoisen taidetoiminnan ohjaajat ovat soveltavan taiteen ammattilaisia, jotka toimivat yksin tai työparin kanssa. Taiteilijat laskuttavat työstä kaupungin kulttuuripalveluita ja vanhuspalveluita. (Kokkonen 2015.)

Kolmannen sektorin toimijoista soveltavaan teatteri- ja sanataiteeseen erikoistunut KultSi - Kulttuurikollektiivi Silta ry toteuttaa erilaisia ikäihmisten palveluasumisyksi-

köihin suuntautuvia projekteja tiiviissä yhteistyössä Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden kanssa. Kollektiivin viimeisin projekti on ikäihmisille suunnattu Kohtaaminen, jossa järjestettiin työpajoja ja haastatteluja palveluasumisyksiköissä ja kotona asuville ikäihmisille. Työpajojen ja haastattelujen pohjalta käsikirjoitettiin Vanharoosa-teatteriesitys, jota esitettiin Seinäjoen kaupunginteatterin Verstasnäyttämöllä sekä alueen palvelutaloissa. Kulttuurikollektiivi Silta sai vuonna 2015 Seinäjoen kaupungin kulttuuripalkinnon.

5 KOLMEN KÄRJEN KOORDINAATIOMALLI

5.1 Toimenpide-ehdotukset

Kolmen kärjen koordinaatiomalli on ehdotus palveluasumisyksiköihin suuntautuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaatiosta. Malli muodostuu kaupungin kulttuuripalveluiden, palvelukeskusten sekä kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyöstä. Tarkoituksena on koordinoida ja tuottaa kulttuurisen vanhustyön sisältöjä tehokkaasti ja luoda pysyvää yhteistyötä toimijoiden välille.

Koordinaatiomallin kehittämisessä on hyödynnetty Seinäjoella toteutuneiden kulttuurisen vanhustyön projektien kokemuksia sekä kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille toteutettuja haastatteluja ja kyselyitä. Malli on toteutettu erityisesti Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden tarpeita ja tavoitteita vastaavaksi, mutta sen voi kevyin muokkauksin omaksua myös muihin kuntiin.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään kaksi koordinaatiomallia tukevaa toimenpide-ehdotusta. Nämä toimenpiteet ovat kulttuurivastaavien valitseminen palveluasumisyksiköihin ja Kulttuurihurautus-toiminnan muuttaminen ammattitaiteilijoiden esityksistä ja työpajoista koostuvaksi ostopalvelukokonaisuudeksi.

5.1.1 Hoitolaitosten kulttuurivastaavat

Palveluasumisyksiköihin suuntautuvan kulttuuritoiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä on koettu erityisen haasteelliseksi se, että ei ole yhtä yhteistä tahoa, jonka kautta toimintaa koordinoidaan (Kysely osastonhoitajille 2015). Jokaisella palveluasumisyksiköllä on oma viikko-ohjelmansa, joka sisältää yksiköstä riippuen enemmän tai vähemmän taide- ja kulttuuritoimintaa. Yksiköiden itse järjestämä ja tilaama toiminta on kuitenkin tiedossa vain kyseisen palvelutalon henkilökunnalla. Tämä luo tarpeen kulttuuripalveluiden ja palveluasumisyksiköiden välisen tiedonkulun parantamiselle.

Jotta kulttuurisen vanhustyön toimintoja pystyttäisiin paremmin kartoittamaan ja toimintaa kehittämään valitaan kunkin palveluasumisyksikön hoitohenkilökunnan joukosta kulttuurivastaava, jonka tehtävänä on viedä eteenpäin kulttuuritoiminnan suunnittelua ja toteutusta omassa työyksikössään. Vastaavanlaista toimintaa on toteutettu useissa eri kunnissa varhaiskasvatuksen alalla ja ikäihmisten parissa onnistuneita esimerkkejä löytyy mm. Tampereelta sekä Hankasalmealta. Rosenlöfin (2014, 40) mukaan kulttuurivastaavat ovat yksi Tampereen kaupungin kulttuurisen vanhustyön onnistumisen kulmakivistä.

Seinäjoella kulttuurivastaavat valitaan palveluasumisyksiköiden henkilökunnalle järjestettävien soveltavan taiteen koulutusten yhteydessä vuonna 2016. Koulutusten tavoitteena on antaa vanhuspalveluiden henkilökunnalle työkaluja taidelähtöisten menetelmien käyttöön hoitotyössä. Koulutukset rahoitetaan valtionperintörahoituksella, jolla tarkoitetaan perillisittä ja ilman testamenttia kuolleiden henkilöiden valtiolle tullutta omaisuutta. Kuolleen henkilön kotikunnalla on oikeus hakea valtiolle tullutta omaisuutta mm. kulttuuriin liittyviin käyttötarkoituksiin.

Koulutusten jälkeen henkilökunnan joukosta valitaan kulttuurista ja taiteesta kiinnostuneita työyhteisön jäseniä, jotka nimitetään kunkin yksikön kulttuurivastaaviksi. Vastaaviksi pyritään nimeämään sellaiset henkilöt, jotka ovat lähtökohtaisesti innostuneita taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista hoitotyössä. Kulttuurivastaavien käyttöönoton tavoitteena on helpottaa kulttuuritoiminnan järjestämistä käytännössä sekä yksinkertaistaa yhteydenpitoa palveluasumisyksiköiden ja kaupungin kulttuuripalveluiden välillä.

5.1.2 Paikallisten taiteilijoiden Kulttuurihurautustarjotin

Useista kunnista löytyy erilaisia malleja taide- ja kulttuuripalveluiden viemiseksi palveluasumisen pariin. Mallien tavoitteena on tarjota taiteilijoille ja työpajaohjaajille kanava palveluidensa välittämiseen ja mahdollistaa kulttuuritoimintaa palveluasumisyksiköissä ja päivätoimintakeskuksissa. Toimintaa rahoitetaan mm. sosiaali- ja terveystalouden ja kulttuuripalveluiden yhteisrahoituksella, avustuksilla ja apurahoilla sekä palveluasumisyksiköiden rahoituksella. (Rosenlöf 2015, 33, 54.)

Seinäjoella toteutettiin kesällä 2015 Kulttuurihurautus-toiminnan ostopalvelupilotti, jossa palveluasumisyksiköihin ostettiin työpajatoimintaa alueen ammattitaiteilijoilta ja kulttuuritoimijoilta. Ostopalvelupilotin kokemukset olivat positiivisia ja ratkaisu palveli sekä kulttuuripalveluita että työpajoja toteuttaneita taiteilijoita. Työpajatoiminnan hankkiminen ostopalveluna oli kaupungin kulttuuripalveluiden kannalta tehokasta, sillä laskun maksaminen vie käytännössä huomattavasti vähemmän aikaa verrattuna yksittäisen työpajavetäjän palkkaamiseen.

Osana Kolmen kärjen koordinaatiomallia Seinäjoen Kulttuurihurautus-toiminnasta kehitetään yhteistyössä paikallisen kolmannen sektorin toimijan kanssa Kulttuurihurautustarjotin. Tarjottimen Kulttuurihurautukset ovat alueen ammattitaiteilijoiden toteuttamia kertaluontoisia työpajoja ja esityksiä, jotka soveltuvat erityisesti palveluiloissa ja päivätoimintakeskuksissa toteutettavaksi. Ikäihmisten palveluiden lisäksi Kulttuurihurautustarjottimen potentiaalisia käyttäjiä ovat esimerkiksi kaupungin kulttuuripalvelut ja varhaiskasvatus, koulut, kyläyhdistykset ja erilaiset järjestöt sekä työyhteisöt. Tarjottimen tavoitteena on luoda samoille taiteilijoille mahdollisuus työlistyä useiden eri kohderyhmien pariin ja parantaa soveltavan taiteen palveluiden saavutettavuutta.

Tarjottimen kokoamisesta ja toiminnan ylläpitämisestä vastaa paikallinen kolmannen sektorin toimija, joka laskuttaa koordinointiin ja valmisteluun liittyvät sovitut kustannukset kaupungin kulttuuripalveluilta. Kulttuurihurautuksia on aiemmin pystytty koordinoimaan ja toteuttamaan pääsääntöisesti kesäisin palkattujen kesätyöntekijöiden voimin. Kulttuurihurautuksen muuntaminen kolmannen sektorin toimijan hallinnoimaksi ostopalveluksi mahdollistaa toiminnan toteuttamisen ympärivuotisesti ja laajentaa sen kohderyhmää.

Kulttuurihurautustarjottimen käytössä on seitsemän vaihetta, jotka esitellään kuviossa 4. Taiteilijat ja kulttuuritoimijat voivat tarjota työpajoja tai muuta ohjelmaa Kulttuurihurautustarjottimeen keskitetysti kerran vuodessa. Ensimmäisellä kerralla mukaan pyritään saamaan erityisesti sellaisia taiteilijoita, joilla on jo entuudestaan kokemusta soveltavasta taiteesta sekä työskentelystä erilaisten yhteisöjen kanssa. Hakijoista valitaan parhaiten tarjottimen toimintaperiaatteisiin vastaavat esitykset ja työpajat, jotka hinnoitellaan yhdenmukaisesti kolmeen erisuuruiseen hintaluokkaan,

riippuen sisällön kestosta, laajuudesta sekä taiteilijoiden tai ohjaajien määrästä. Taiteilijat ja työryhmät hyväksyvät hinnoitteluperusteen ilmoittaessaan palveluitaan tarjottimeen.

Valituista sisällöistä koostetaan digitaalinen esite, joka lähetetään tilaajille. Palvelutaloissa kulttuurivastaavat valitsevat haluamansa sisällöt esitteestä ja tilaavat esityksen tai työpajan suoraan taiteilijalta. Tilauksen jälkeen kulttuurivastaavat ilmoittavat tehdyt varaukset palveluasumisyksikön verkkokalenteriin ja taiteilijat ilmoittavat sovitusta keikasta tarjotinta ylläpitävälle toimijalle. Seinäjoen kulttuuripalvelut poimii varatut Kulttuurihurutukset verkkokalenterista kaupungin julkiseen kalenteriin, jotta ne tavoittavat myös palveluasumisyksiköiden ulkopuolisia ikäihmisiä. Toेतutuneen Kulttuurihurutuksen jälkeen kolmannen sektorin toimija laskuttaa tilaajaa ja maksaa taiteilijalle tai työryhmälle sovitun palkkion.

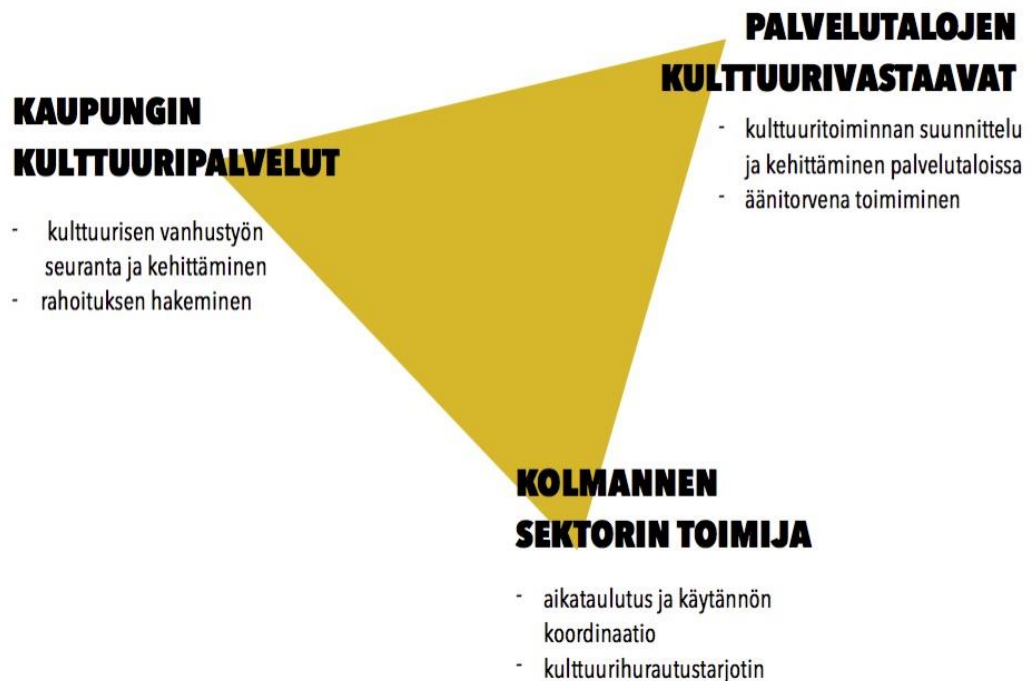
Kuvio 4 Kulttuurihurutustarjottimen prosessi
(Vestergård 2015)

Kulttuurihurutustarjotin luo taiteilijoille ja kulttuuritoimijoille kanavan uusien soveltavan taiteen palveluiden kehittämiseen ja erilaisten työtapojen kokeilemiseen. Tavoitteena on tarjota freelancer-taiteilijoille mahdollisuus työskennellä hyvinvointialalla muun työn ohessa. Tarjottimen avulla muodostetaan yhteistyötä Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluiden ja paikallisten kolmannen sektorin toimijoiden välille. Yhteistyön pyrkimyksenä on hyödyntää toiminnalle asetetut resurssit tehokkaasti ja

luoda kolmannen sektorin toimijalle mahdollisuus kehittää ja suunnitella toimintaansa pitkällä tähtäimellä.

5.2 Koordinaation kolme kärkeä

Seuraavissa alaluvuissa esitellään koordinaation kolme kärkeä (kuvio 5), jotka ovat kaupungin kulttuuripalvelut, kulttuurialan kolmannen sektorin toimija sekä palveluasumisyksiköt. Alaluvuissa määritellään kunkin toimijan päävastuualueet kulttuurisen vanhustyön koordinaatiossa ja tarkastellaan niitä suhteessa muiden toimijoiden vastuualueisiin.

Kuvio 5 Koordinaation kolme kärkeä (Vestergård 2015)

5.2.1 Kaupungin kulttuuripalvelut

Kolmion ensimmäinen kärki on kaupungin kulttuuripalvelut, joiden tehtävänä on toimia kulttuurisen vanhustyön kehittäjänä, ylläpitäjänä ja mahdollistajana tiiviissä yhteistyössä kaupungin ikäihmisten palveluiden kanssa. Kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden pyrkimyksenä on hankkia rahoitusta kulttuuriselle vanhustyölle ja mahdollistaa eri toimijoiden toteuttamia projekteja palveluasumisyksiköissä. Kulttuuripalvelut suunnittelee yhdessä ikäihmisten palveluiden kanssa kulttuurisen vanhustyön kehittämistä pitkällä aikavälillä ja toimii kulttuurisen vanhustyön äänitorvena ulospäin. Lisäksi kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden tehtävänä on arvioida ja seurata palveluasumisyksiköissä toteutettua taide- ja kulttuuritoimintaa ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Seinäjoella on aloitettu kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden yhteisrahoituksella säännöllinen, ammattitaiteilijoiden ohjaama taidetoiminta palveluasumisyksiköissä. Toimintaa toteutetaan puolen vuoden sykleissä vuorollaan kaikissa kaupungin palvelutaloissa. Kulttuuripalvelut seuraa toiminnan edistymistä ja kehittää Seinäjoelle kulttuurisen vanhustyön verkostoa. Lisäksi kulttuuripalvelut ylläpitää kulttuuriseen vanhustyöhön ja ikäpolvien väliseen kulttuuritoimintaan keskittyntä soku-tiimiä, joka koostuu kulttuuripalveluiden työntekijöistä. Soku-tiimi suunnittelee ja toteuttaa erilaisia kulttuurisen vanhustyön ja ikäpolvien välisen kulttuuritoiminnan sisältöjä kaupungin verkostoissa. Näitä verkostoja ovat esimerkiksi Seinäjoen taidehalli, Lastenkulttuurikeskus Louhimo, Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo, Kansalaisopisto ja Seinäjoen kaupunginkirjasto. (Kråknäs 2015.)

5.2.2 Kulttuurialan kolmannen sektorin toimija

Koordinaation toinen kärki on kulttuurialan kolmannen sektorin toimija, jolta kaupunki ostaa palveluasumisyksiköihin suuntautuvan taide- ja kulttuuritoiminnan koordinaation. Seinäjoen kaupungilla työskentelee vuoden 2016 puoliväliin saakka projektirahoituksella kulttuurisen vanhustyön koordinaattori, joka suunnittelee ja kehittää kulttuurista vanhustyötä ja palveluasumisyksiköissä järjestettävää kulttuuritoimintaa. Koordinaattorin työskentelyn aikana on havaittu, että työllä on merkittävä rooli kulttuurisen vanhustyön kehittämisen ja käytänteiden juurtumisen kannalta.

Projektirahoituksen päättyessä toiminnan kehittäminen pitkällä tähtäimellä ja kestävä rahoituspohjan muodostaminen siirtyvät luontevasti kulttuuripalveluiden vakituisen henkilökunnan vastuulle. Palveluasumisyksiköissä järjestettävän kulttuuritoiminnan käytännön koordinaatioon, kuten aikataulutukseen ja tiedonvälitykseen, ei kuitenkaan toistaiseksi ole vakituista työvoimaresurssia. Tämä luo tarpeen koordinaation ostamiselle kaupunkiorganisaation ulkopuolelta.

Kolmannen sektorin toimijan vastuulla on kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden tuottaman soveltavan taidetoiminnan aikatauluttaminen sekä yhteydenpito ja tiedottaminen taiteilijoiden ja palveluasumisyksiköiden välillä. Säännöllisen toiminnan lisäksi kolmannen sektorin toimija vastaa ammattitaiteilijoiden toteuttaman satunnaisen kulttuuritoiminnan koordinaatiosta ja kehittämisestä. Toimijan vastuulla on alueen ammattitaiteilijoiden palveluista koostuvan Kulttuurihurautus-tarjottimen kokoaminen sekä Kulttuurihurautusten myyminen ja markkinoiminen palvelutaloille ja muille kohderyhmille. Toimija seuraa Kulttuurihurautusten ja pitkäkestoisen taide-toiminnan kulkua palveluasumisyksiköissä ja vastaa taiteilijoiden kehitysideoiden ja viestien eteenpäin viemisestä.

Kolmannen sektorin toimijan kanssa sovitaan kiinteä vuosikohtainen summa, jolla työ toteutetaan. Toimija laskuttaa summan kaupungilta yhdessä tai useammassa erässä vuoden aikana. Ostopalveluyhteistyön avulla kaupungin kulttuuripalvelut tarjoaa kolmannen sektorin toimijalle tulonhankintakeinon, jonka avulla toimija voi kehittää ja ylläpitää toimintaansa. Kolmannen sektorin toimija suunnittelee toiminnan kehittämistä ja rahoittamista yhteistyössä kaupungin kulttuuripalveluiden ja ikäihmisten palveluiden kanssa.

5.2.3 Palveluasumisyksiköiden rooli

Tässä työssä ja monissa muissa yhteyksissä on todettu, että palveluasumisyksiköiden henkilökunnan rooli kulttuurisen vanhustyön kehittämisessä on hyvin merkittävä. Hoitajat ovat avainasemassa niin yksikön ulkopuolisten henkilöiden toteuttamassa toiminnassa kuin taidelähtöisten menetelmien juurtumisessa hoitotyöntekijöiden arkeen. Erityisesti palveluasumisyksiköiden kulttuurivastaavat ovat keskei-

sessä roolissa hyvien käytänteiden juurtumisessa. Kulttuurivastaavien rooli on merkittävä jo siksi, että toteutetusta toiminnasta saadaan tietoa ja palautetta, jonka avulla sisältöjä pystytään kehittämään, mutta erityisesti sen merkitys korostuu käytännön toiminnassa ja yksikön arjessa.

Kulttuurivastaavat toimivat työparina osastonhoitajan kanssa ja heidän päätehtäväänään on mahdollistaa ikäihmisten osallistuminen kulttuuritoimintaan ja jakaa kulttuuritoimintaan liittyviä työtehtäviä palveluasumisyksikön henkilöstölle. Kulttuurivastaavat osallistuvat kaupungin kulttuuripalveluiden ja vanhuspalveluiden järjestämiin mahdollisiin koulutuksiin ja ylläpitävät kulttuurimyönteistä ilmapiiriä työyhteisöissään.

Kulttuurivastaavat suunnittelevat ja järjestävät kulttuuritoimintaa omassa yksikössään ja tekevät yhteistyötä paikallisten kulttuuritoimijoiden kanssa mm. tilaamalla Kulttuurihurautustarjottimen palveluilta. Kulttuurivastaavat tiedottavat säännöllisesti oman yksikkönsä tulevasta kulttuuritoiminnasta palveluasumisyksikön omaan sähköiseen kulttuurikalenteriin, johon on pääsy myös kulttuuripalveluiden työntekijällä. Kalenterin pilottiversio otetaan käyttöön kaupungin tietoliikenneverkon kautta, johon kulttuurivastaavilla on pääsy omien työ sähköpostitunnustensa kautta. Kulttuurivastaavat täyttävät kalenteriin oman palveluasumisyksikkönsä tiedossa olevan kulttuuri- ja taidepainotteisen ohjelman sisällön, järjestäjän ja tiedon siitä, onko toiminta maksullista vai maksutonta.

6 POHDINTA

Kulttuurisen vanhustyön seuraavalla tasolla luovuus, itseilmaisu ja osallisuus taiteeseen ovat olennainen osa vanhenevan ihmisen elämää (Huhtinen-Hildén & Vilkuna 2013, 12). Kulttuurisen vanhustyön purrella on Seinäjoella vielä reippaasti matkaa seuraavaan satamaan, mutta yhteistyön ja yhteisten tavoitteiden avulla päästään hyvää vauhtia eteenpäin. Seinäjoella on aktiivinen ja innokas kulttuuritoimijoiden verkosto, jolla on kykyä ja halua tuoda uusia muotoja ikäihmisille suunnatun kulttuuritoiminnan toteuttamiseen. Kaupungin ja näiden toimijoiden välisellä yhteistyöllä saadaan toteutettua toimintaa tässä hetkessä, mutta myös luotua rakenteita tulevaisuuteen.

Opinnäytetyöni oli vahvasti työelämälähtöinen prosessi, joka lähti liikkeelle sekä omasta mielenkiinnostani että toimeksiantajan tarpeesta. Yksi tärkeimmistä tavoitteistani oli päästä toteuttamaan opinnäytetyö, jonka tuloksia toimeksiantaja voi hyödyntää konkreettisesti tulevassa toiminnassaan. Myös Seinäjoen kaupungin kulttuuripalveluille oli ensiarvoisen tärkeää, että teen työn joka palvelee sopivassa suhteessa ammatillista kasvuani sekä kulttuuripalveluiden toimintaa. Prosessin edetessä oli antoisaa huomata työlle asetettujen tavoitteiden toteutuvan niin kulttuurisen vanhustyön kuin oman henkilökohtaisen oppimisprosessin näkökulmasta.

Kolmen kärjen koordinaatio on ehdotus, jonka avulla voidaan ottaa seuraava askel Seinäjoen kehittämispelissä. Kulttuurisen vanhustyön kehittämisessä onkin mielestäni kyse juuri pienistä, mutta oikein suunnatuista askelista ja halusta tehdä yhteistyötä. Toivon, että Kolmen kärjen koordinaatiomalli ja sen myötä tehtävät toimenpiteet luovat pohjan kulttuurisen vanhustyön kestäväälle koordinaatiolle Seinäjoella.

LÄHTEET

- ARA. 2015. Palveluasumisen opas. [Verkkajulkaisu]. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <http://www.ara.fi/download/name/%7B36F5C1F3-FC22-4F97-B466-DE849213A3E7%7D/22531>
- Diges ry (toim.) 2010. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24. Kulttuurialan kolmas sektori. [Verkkajulkaisu]. Helsinki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM24.pdf?lang=fi>
- Etelä-Pohjanmaan muistiyhdistys ry. 2015. [Verkkosivu]. Ylihärmä. [Viitattu 29.11.2015]. Saatavana: <http://www.muistiyhdistys.fi/>
- Hohenthal-Antin, L. 2006. Kutkuttavaa taidetta: Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huhtinen-Hilden L. 2013a. Kulttuurinen vanhustyö - hyvistä käytänteistä toimintakulttuurin muutokseen. Teoksessa Huhtinen-Hildén L. & Vilkuna A-M. 2013. Kulttuurinen vanhustyö - taide kumppanina läpi elämän. Helsinki: Metropolian digipaino
- Huhtinen-Hildén, L. 2013b. Kohti luovaa arkea - kulttuurisen vanhustyön mahdollisuuksista ja kehittämishaasteista. Teoksessa: Leppisaari, K. 2013. Tahtoa, toimintaa ja teoriaa -Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Helsinki. 8-21.
- Hyypä, M T. Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja Terveys. Helsinki: Edita.
- Itkonen, S. 2013. Matkalla muutokseen? - hoivahenkilöstön taidekuvatyöpajoista. Teoksessa: Leppisaari, K. 2013. Tahtoa, toimintaa ja teoriaa -Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Helsinki. 38-47
- Kokkonen, S. 2015a. Soveltavasta taiteesta palvelukonsepteja vanhusten tehostettuun palveluasumiseen -projektin loppuraportti. Julkaisematon.
- Kokkonen, S. 2015b. Kulttuurisen vanhustyön projektin toimintasuunnitelma. Julkaisematon.
- Kräknäs, L. 2015. Kulttuuritoimenjohtaja. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut. Keskustelu 30.11.2015.
- Kurki, L. 2008. Sosiokulttuurinen innostaminen: Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

- Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisu 2010:1. [Verkkajulkaisu]. Saatavana: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html
- Pro Soveltavan taiteen tila ry. 2015. [Verkkosivu]. Helsinki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <http://www.prostt.fi/mita-on-soveltava-taide/>
- Raitanen, M., Ruuskanen, P. & Järvinen, S. 2010. Henkilöstö muistelutyön mahdollistajana. Kuvauksia sosiokulttuurisen työmenetelmän käyttöönotosta työyhteisössä. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisu. B.14:2010.
- Rosenlöf A-M (toim.) 2014. Rakenteita ratkomassa - Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Vaasa: Taiteen edistämiskeskus.
- Seinäjoen kaupunki. 2015a. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/kulttuurijalika/kulttuuripalvelut.html>
- Seinäjoen kaupunki. 2015b. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelujen strategia 2020. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/kulttuurijaterveys/kulttuuri/6Jv2oeQ9F/STRATEGIA_pieni.pdf
- Seinäjoen kaupunki 2015c. Seinäjoen kaupungin kulttuuripalvelut. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/kulttuurijalika/kunta/kulttuuripalvelut/kulttuurinenvanhustyo.html>
- Seinäjoen kaupunki 2015d. Seinäjoen kansalaisopiston tiedote. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <https://www.seinajoki.fi/varhaiskasvatustajakoulutus/kansalaisopisto/ajankohtaista/tiedotteet/2015/11/sL3tNvEix.html.stx>
- Seinäjoen seurakunta 2015. [Verkkosivu] Seinäjoki. [Viitattu 15.12.2015]. Saatavana: <http://www.seinajoenseurakunta.fi/>
- Stenberg T. 2015. Muistelu vuorovaikutusmenetelmänä. Helsinki: Ikäinstituutti.
- Suomen Punainen Risti. 2015. [Verkkosivu]. Seinäjoki. [Viitattu 29.11.2015]. Saatavana: <https://rednet.punainenristi.fi/node/30439>

AINEISTO

Taiteilijoiden teemahaastattelu. Soveltavasta taiteesta palvelukonsepteja vanhus-
ten tehostettuun palveluasumiseen. Rytm-Instituutti. 2015. Kokemukset van-
hustyön projektin aikana toteutetusta kulttuuri- ja taidetoiminnasta. Haastatelta-
vat: kaksi kuvataiteilijaa, teatteriohjaaja, tanssija, kaksi geronomiopiskelijaa.

Vanhustyön ammattilaisten ryhmähaastattelu. Rytm-Instituutti. 2015. Kokemukset
vanhustyön projektin aikana toteutetusta kulttuuri- ja taidetoiminnasta. Haasta-
teltavat: Vanhustyön projektiin osallistuneen palveluasumisyksikön hoitohenki-
lökunta.

Kysely osastonhoitajille. Soveltavasta taiteesta palvelukonsepteja vanhus-
ten tehostettuun palveluasumiseen. Rytm-Instituutti. 2015. Kulttuuritoiminnan kartoi-
tus ikäihmisten palveluasumisyksiköissä.

Kysely osastonhoitajille. Kulttuurisen vanhustyön projekti. Seinäjoen kaupungin
kulttuuripalvelut. 2015. Toiveita ja ajatuksia taidetoiminnasta.